

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ГО ЛІТІН
«ЕВОЛЮЦІЯ ВОКАЛЬНОГО СТИЛЮ
В ОПЕРНІЙ ТВОРЧОСТІ В. А. МОЦАРТА»

представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії
галузі знань 02 – «Культура і мистецтво»,
спеціальності 025 – «Музичне мистецтво»

Серед багатьох феноменів історичної спадщини світового музичного мистецтва є такі, що своєю повнотою та всеосяжністю впливу порівнюються з віхами та епохам розвитку загальнолюдської культури та музичної культури, зокрема. Саме таким феноменом виступає постать В.-А. Моцарта, ім'я якого назавжди викликатиме прямі асоціації із найвищими музичними творіннями людства. Творчий феномен Моцарта виступає не тільки вершиною композиторського дарування, що зробило ім'я Моцарта майже іменем власним у зазначенні найвищого ступеня музичної обдарованості, певним брендом музичної неперевершеності, але й відображенням загально-культурної та музичної атмосфери епохи, суспільства, людських інтересів. Так, запропоноване дисертаційне дослідження присвячено аналізу вокальних творів Вольфганга Амадея Моцарта, зокрема, у ракурсі розкриття особливостей вокального стилю, еволюційного розвитку композиторського почерку з опорою на естетичні мітки епохи та особистісні художні уподобання композитора.

У дисертації із самого початку зазначено погляд на еволюцію вокального стилю композитора як пряме відбиття загальних художніх трансформацій музичної культури означеної доби. Так, зазначено, що вокальний стиль Моцарта визначається процесами з'єднання стильових ознак бароко та іновацій класицизму, що, власне, й складає багаторівневий спектр його унікальних надбань у галузі вокального композиторства, та, як наслідок, суттєвого підняття планки вокальної технічної майстерності співаків та їхньої звукової виразовості. Показовим у цьому сенсі виступає компаративний аналіз арій Моцарта у виконанні співаків-кастратів та виконавиць жінок - колоратурного сопрано. Представлені у дослідженні порівняння та висновки є показовими у кількох ракурсах: певний дослідницький "антагонізм" між оцінкою творчості співаків-кастратів та жіночого колоратурного сопрано проявляє себе у поясненні історичного глобального зсуву від вокального мистецтва як технічної майстерності до вокального виконавства, як явища первісності виразового начала в музиці; одночасно, таке порівняння надає можливість дослідити та пояснити витоки технологічної складності розквіту високого стилю вокального

мистецтва *bel canto*, технологічна складова та виразові прояви якого певною мірою базуються на підґрунті напрацювань вокальних творів Моцарта.

Основний аналіз дослідження відбувається на матеріалі концертних арій, що, як цілком справедливо зазначено, дозволяє найбільш точно та одночасно стисло осягнути витонченість вокальних форм, драматургію вокального твору, музично-виразові засоби вокального виконавства епохи та його соціокультурний контекст. Таким чином, йдеться про феноменологію композиторського стилю Моцарта саме вокальної галузі, який характеризується оригінальним та, одночасно, органічним поєднанням стилістики бароко та естетики класицизму.

Дуже ефективним, на наш погляд, виступає особливий прийом викладення аналітичного матеріалу в дисертації, а саме: еволюція композиторського почерку Моцарта проявлена не тільки через аналіз певних творів, але й через особистісні біографічні характеристики композитора. У такому поєднанні генезіс композиторського стилю Моцарта виглядає переконливо й зрозуміло, як втілення у музиці саме “людської” складової генія.

У Першому розділі дослідження представлено глибокий аналіз багатогранного процесу формування індивідуального композиторського стилю Вольфганга Амадея Моцарта на базі соціокультурних та естетичних чинників доби, а також значного впливу особистісних проявів митця, його прагнення до статусу незалежного музиканта, що зумовило експериментальність підходу композитора до жанрових форм та взагалі, до комунікації з аудиторією, як зазначено у тексті дослідження “жанрові інновації, що виникають у процесі творення музики, є одним з основних шляхів, якими композитор може заявити про свою індивідуальність у межах культурної традиції” (С. 30).

Заявлено, що саме фактори формування композиторської індивідуальності Моцарта виступають критично важливими у визначенні еволюції вокального стилю та підходів до вокальної композиції. Так, у Першому розділі надано розлогий аналіз глибинних чинників, які виступають передумовами композиторського почерку Моцарта: особистісні переконання, естетичні ідеали, взаємодія із культурним середовищем та здатність до експериментів (С. 30).

Показовим є глибинна настанова авторки щодо ролі Моцарта у формуванні класичного вокального стилю. У цьому сенсі доречним вважаємо акцент на історичному контексті “моцартовського періоду”, як епохи кристалізації композиторської самосвідомості через втілення індивідуального та суб’єктивного художнього досвіду (С. 30).

Зазначено визначальний вплив на композитора італійської вокальної традиції та його особливу здатність до інтегрування елементів різних шкіл,

“поєднуючи італійську мелодику та мангеймську імпульсивність з німецькою чіткістю форми та структурою “ (С. 31) . Така композиторська “зухвалість” взагалі притаманна митецькій особистості Моцарта, творчість якого позначена яскравим самотутнім вираженням у порівнянні до сталих музичних моделей, структур та стилістичних інтонацій свого часу. До речі, опосередковано цей факт підтверджується великим пластом листування композитора, через який яскраво проявляється його особистість.

Хочеться відмітити проміжний висновок дослідження, що є актуальним й сьогодні: наскільки шкільна система виховання музиканта, зокрема композитора, з одного боку забезпечує його професійними інструментами, а з іншого - обмежує його творчу індивідуальність певними нормативними рамками....

Викликає задоволення глибоке розуміння авторкою природи вокального мистецтва як “найбільш інтимного прояву людських емоцій” та яскравого проявлення індивідуального у музичній творчості (С. 32). Спираючись на такий висновок, авторка виводить пісенне підґрунтя моцартовських арій як основу драматургічної складової та семантичного смислового наповнення вокального тексту, зазначаючи, що саме “пісенна творчість стала ключовим інструментом для виявлення емоційної глибини та драматургічного потенціалу музичних образів”, що зіграло значну роль у трансформації та оформленні жанру концертної арії щодо розкриття внутрішньої динамки персонажів (С. 101).

Цікавим виявляється розлогий аналіз пісенного жанру на різному національному підґрунті, представлений в окремому підрозділі роботи, на базі якого зроблено висновок про акцентування уваги Моцарта не на “чистоті” жанру, а на комунікативних можливостях вокального твору - “досягнення емоційного та виразного зв’язку із слухачем” (С. 46). Такий підхід підкреслено як універсальність дарування композитора. Саме комунікативність композиторського почерку Моцарта зазначено у дослідженні як іманентну характеристику його творчості. Підґрунтям експериментів Моцарта з інтонаційною структурою, драматургічними елементами та гармонічними контрастами у вокальних творах стала його невгамовна натура, його зацікавленість психологічною складовою музичного образу, та, як слідство, пошуку технологічних засобів виразовості вокальної музики, що знайшло своє повноцінне багатогранне втілення у концертних аріях композитора. Так, комунікативну “зрозумілість” пісні, навіть на вершині композиторської майстерності, Моцарт використовував як “своєрідну амальгаму, яку переплавляв в арійному письмі “ (С. 48). Взагалі, на поданих прикладах конкретних вокальних творів, в дисертації наочно висвітлено розмаїття та синтез музичних стилів, що притаманні композиторській мові Моцарта. Ця

своєрідність істотно вплинула на розвиток жанру опери, та розуміння арії як вокального та драматургічного втілення внутрішнього світу персонажа, що для свого часу було сміливим новаторським підходом.

Стосовно звернення Моцарта до жанру концертної арії, яскраво та переконливо представлено підхід композитора до кожного твору як відображення технічних та виконавських можливостей конкретного співака. Зазначено особливу чутливість композитора до індивідуальності виконавця, що підкріплено матеріалами особистого листування Моцарта. Заявлено, що вищий ступінь індивідуалізації матеріалу концертної арії порівняно з стандартизацією оперної арії зумовлено відокремленістю від загального сюжету (опери), а значить потребує “більшого сюжетного та емоційного змісту” (С. 64). Також, технічну насиченість концертних арій прояснено через особливості витривалості голосового апарату вокаліста в умовах різних жанрів. Зрозуміло обґрунтовано зміст поняття “концертна арія” в її історичному контексті, та у порівнянні із сучасними концертними умовами. Наведено паралелі із розвитком жанру камерної кантати та зазначено, що “відносно вільний жанровий контекст ускладнював поділ між кантатою, концертною арією та іншими вокальними формами” (С. 68). Представлено авторське розуміння передумов виникнення концертної арії, а саме: “демократизація” поля споживачів жанру великої опери та потреба співаків у максимальному самовираженні в умовах концертного виступу.

Також зазначено ознаки концертних арій Моцарта: віртуозність та технічна складність; структура та вплив італійської традиції; індивідуальний підхід до голосу. Саме ці ознаки зумовили підвищену увагу композитора до співаків-кастратів та колоратурних сопрано, як виконавців, здатних переконливо представити ускладнений музичний матеріал концертної арії. Також зазначено та обґрунтовано переважний інтерес Моцарта до колоратурних сопрано, як не тільки технічно досконалого вокального інструменту, але й як до голосу, здатного до втілення драматургічних перетворень, що зазначено у дослідженні, як “особливі вокальні уподобаннями самого Моцарта, для якого колоратурне сопрано було улюбленим типом голосу, що дозволяв повною мірою реалізувати його художню концепцію” (С. 75). Баланс між віртуозністю та емоційною глибиною у колоратурного сопрано надали цьому голосу особливого статусу в творчому доробку Моцарта. Наведемо дуже показову розгорнуту цитату з дослідження, яка характеризує витоки прихильності Моцарта до цього типу голосу: “Колоратурне сопрано можна вважати своєрідним спадкоємцем кастратів, адже обидва ці типи голосу характеризуються винятковими технічними вимогами та здатністю передавати широкий спектр емоцій. У творчості Моцарта ця спадкоємність набула нових

граней: композитор використав традиції кастратів для формування нового вокально-естетичного канону, що акцентував увагу на індивідуальності, виразності та майстерності виконавиць” (С. 85). Саме цей тип голосу композитор використовував для створення новаторських оперних образів, що, за висловом авторки, значно розширило можливості вокальної драматургії XVIII століття (С. 77).

Дуже цікавим є розгорнутий аналіз музичного матеріалу у виконанні співаків-кастратів та колоратурних сопрано, а також наведене розлоге музикознавче осмислення особливостей втілення вокального матеріалу Моцарта різними типами голосів, що дозволяє розглядати музичну спадщину композитора у контексті широких естетичних і соціальних тенденцій його епохи. Таким чином, зазначається, що “Моцарт не обмежувався наслідуванням традицій, а активно розширював їх, формуючи нову естетику, у центрі якої опинилися вокальні можливості жінок-вокалісток” (С. 97), що у подальшому розвитку вокальних жанрів сприяло формуванню нових стандартів та розширенню інтерпретативних можливостей вокальної творчості.

У Другому розділі дослідження червоною ниткою проходить історичне обґрунтування поступової “перемоги” жіночих голосів у творчому протистоянні із співаками-кастратами. Авторка звертає увагу на те, що сама особистість Моцарта тяжіла до емоційності, правдивості почуттів та чуттєвості звучання голосу, в чому, звичайно, співаки-кастрати не могли суперничати із жіночими голосами. Акцентується технічна оснащеність кастратів та, як наслідок, підвищенні технічні вимоги до вокальних вмінь колоратурних сопрано. Але, одночасно, на прикладах, розкривається історична передбачуваність відходу від вокального мистецтва, як втілення технічної складності, у бік вокального виконавства - відображення емоційних переживань людини вокальними засобами. Зазначено, що у творчості Моцарта присутні композиції й для кастратів-сопраністів та для жіночого голосу - колоратурного сопрано. Така подвоєність пояснена естетикою епохи, яка лише наприкінці XVIII століття визначила новий напрямок вокального стилю європейської музики, причому це здійснилося з великою долею участі інноваційного підходу до голосової техніки та композиторського новаторства Моцарта.

У розділі на багатьох прикладах підтверджено важливу рису композиторського генію Моцарта - свідоме врахування вокальних можливостей співака, його діапазону, вокальної техніки, здатності до виконавства, отже здатність композитора адаптувати музичний матеріал до індивідуальних особливостей конкретного виконавця: “... важливість адаптації ролі до певного голосового типу полягає не тільки в технічних вимогах, але й в можливості максимального вираження характеру через інтерпретацію співака” (С.114).

Багато уваги приділено структурному аналізу арій Моцарта, який акцентується як, насамперед, поле технічного та виконавського розмаїття вокального висловлювання, зазначаючи деякі приклади як типові приклади естетики опери кінця XVIII століття, де “гармонійно поєднуються емоційний зміст і технічна складність” (С. 117). Простежено зростання ролі жінок в вокальному мистецтві та представлено розлогий історичний екскурс стосовно видатних співачок того часу. Дуже цікаво представлено виникнення нового амплуа в опері - *travesti* (“брючна партія”), описано вокальні прийоми виконавиці, які виразово втілювали драматургічні завдання опери.

В аналізі ранніх концертних арій Моцарта зазначено надзвичайну фантазію автора в обробці тем та частий відхід від традиційних музичних форм, що ще раз підтверджує надзвичайний рівень талановитості композитора, та його новаторство, як прояв неординарної творчої особистості. Суттєвим є визначення вокальних каденцій як елементу концертних арій Моцарта, який “послідовно корелює з бароковими традиціями орнаменталізації, що надають віртуозним аріям композитора специфічний характер, властивий для етапу переходу від бароко до класицизму” (С. 133). Також зазначено інші музичні прийоми та композиційні жести, якими Моцарт помічає характер арії, її тематичну спрямованість та загальний настрій, одночасно відбиваючи тонкий зв’язок між стилістикою бароко та класицизму, притаманний його творчості та історичній добі.

Опосередковано, через аналіз різних арій, призначених для різних голосів, авторка доказує, що композиція Моцарта демонструє глибоке розуміння вокальної техніки, як засобу виразовості, а не простого декоративного елементу співу; здатність органічно трансформувати запозичені ідеї, надаючи їм унікального авторського вираження, де елементи чужих впливів перестають бути просто цитатами чи ремінісценціями, перетворюючись на важливі складові його індивідуального композиторського стилю (С. 144). Також цікавим є зауваження щодо вокальності формоструктури інструментальних творів Моцарта, що підкреслює адаптивність і вокальну природу його типової оркестровки (С.147).

В аналізі розгорнутих концертних арій пізнього періоду Моцарта зазначено певні інновації та драматургічні трансформації вокального стилю: здатність до переорієнтації тексту на різні вокальні і тембральні регістри, що відкриває нові грані взаємодії тексту й музики у контексті різних вокальних традицій (С. 152) та підтверджує неперевершеність композиторської майстерності Моцарта у широких межах вокально-інструментальних жанрів. В аналізі цікаво та розлого представлено різні прийоми та засоби

композиторських новацій Моцарта - від драматургічного наповнення складних технічних каденцій до експериментів із сталими музичними формами.

Особливо зазначено у композиторському почерку Моцарта взаємодію між вокальною лінією та облигатними інструментами, які зберігають гармонійний баланс, не конфліктують між собою та створюють більш емоційно насичену і гнучку структуру арії. Такий підхід акцентовано як відмінний у порівнянні із пізнішими авторами вокальних творів, де виразний контраст між голосом і інструментом може ставати одним із основних елементів художньої стилістики твору (С. 161). Також, тональні зміни представлені не просто як технічний засіб, а як інструмент емоційного акцентування стану героїв. Таким чином, тональні коливання несуть смислове навантаження та створюють багатий музичний ландшафт: "... поступові перетікання між мажорними та мінорними тональностями виступають як метафора емоційної нестабільності та боротьби, підсилюючи драматичну напругу і контекст переживань" (С.162).

Дуже показовим є увага до подібності людського та скрипкового тембрів, постійне коливання яких між собою, можна сказати, складає нову "формулу" вокальної партії у Моцарта (С. 170).

У дослідженні зазначено ще багато композиторських прийомів та новацій, та проілюстровано все на конкретних прикладах, що безумовно додає переконливості висновкам дослідження, згідно яких моцартівська вокально-естетична концепція справді стала значним кроком уперед в історії вокального мистецтва.

Зазначимо, що архітектоніку дослідження вирізняють конструктивна логіка та внутрішня стрункість. Два основні розділи утворюють змістову вісь дослідження, охоплюючи з одного боку – історичні та особистісні передумови становлення композиторського стилю Моцарта, з іншого – величезну аналітичну роботу з виявлення та обґрунтування композиційних, вокально-технологічних та вокально-виконавських особливостей концертних арій. Обидва розділи взаємодоповнюють один одного, розкриваючи вокальне мистецтво у зв'язку з метаморфозами композиторських і виконавських стилів. Робота логічно підкреслює континуальність еволюції вокального стилю Моцарта як виразника естетичних тенденцій та новацій свого часу, що дозволяє зазначати творчий спадок композитора у вокальному мистецтві як підґрунтя виконавських та технологічних вимог до вокалістів наступних поколінь.

Компетентно сформульовані завдання дозволили всебічно реалізувати поставлену мету з належною науковою аргументованістю та переконливістю. Дисертація базується на широкому спектрі різноманітних джерел.

Підсумовуючи, зазначу, що концептуально обґрунтоване дослідження Го Літін позбавлене серйозних недоліків, здатних перешкоджати сприйняттю

викладу матеріалу. Наголошуючи на високому фаховому рівні та величезному об'ємі інформативно-аналітичного матеріалу рецензованого дослідження, зазначу, що мої питання зумовлені живим інтересом до цієї дисертації і не впливатимуть на позитивний відгук у цілому.

Запитання:

1. У своїй роботі ви аналізуєте вплив цілого ряду виконавців, чия діяльність вплинула на формування вокального стилю Моцарта, хотілося б уточнити, чи відома Вам постать Йозефи Душек, та яким чином це відображує композиторські рішення Моцарта?

2. Ви достатньо повно розкриваєте як змінювався вокальний стиль Моцарта, хотілося б уточнити, яким чином використано текстуальні складові відповідно до адаптації драматургічних функцій арій від кастратів до сопрано?

3. У Вашому дослідженні іманентно прослідковується зв'язок концертної арії з бароковою традицією, уточніть, як саме вокальні арії Моцарта для кастратів і колоратурного сопрано демонструють спадкоємність барокових традицій?

Дисертаційне дослідження Го Літін вважаю своєчасним та доречним, як з точки зору історично-музикознавчого осмислення, так й з точки зору викладення та пояснення суто прикладних аспектів технічного та виконавського спрямування.

Структура дисертаційного дослідження, змістовне наповнення та послідовність викладення переконливі: зрозуміло сформульовані мета дослідження, завдання та висновки. Жодних порушень академічної доброчесності у дослідженні не виявлено.

Немає сумнівів у повній відповідності даної праці вимогам МОН України до досліджень з музикознавчого напрямку. Усі публікації відповідають обраній темі дослідження.

Отже, Го Літін цілком заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії галузі знань 02 – «Культура і мистецтво», спеціальності 025 – «Музичне мистецтво».

Доктор мистецтвознавства,
народна артистка України,

проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи,
професор кафедри сольного співу

Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової

Оганезова-Григоренко О.В.

